

УДК 336.14

С. Я. Кондратюк канд. екон. наук, доцент,
заступник завідувача кафедри фінансів
КНЕУ імені Вадима Гетьмана

РОЗВИТОК УСТРОЮ НЕБЮДЖЕТНИХ ІНСТИТУЦІЙ ДЕРЖАВИ

Анотація. У статті визначено підприємництво і непідприємництво держави, поділ некомерційних організацій на ринкові і неринкові, а у складі останніх виокремлені групи. Згруповано небюджетні інституції, визначено і розкрито їх організаційно-правові форми. Визначено класифікаційні ознаки небюджетних інституцій держави. Охарактеризовано правовий статус та режим майна небюджетних інституцій держави і місцевого самоврядування та їх розвиток. Розкрито основоположні засади (устрій) квазікорпорації держави і місцевого самоврядування. Тому, розвиток фінансового господарства держави і місцевого самоврядування в сучасному інноваційно-інвестиційному середовищі із стрімкими змінами технологій вимагає упорядкування устрою небюджетних інституцій держави. Насамперед потрібна чіткість у розмежуванні прав власності і управлінні нею з боку держави та місцевого самоврядування, формуванні прав власності й зобов'язань територіальних громад, повсюдному формуванні наглядових рад у небюджетних установах і організаціях для підвищення ступеню відкритості та прозорості їх діяльності у суспільстві.

Ключові слова: ознаки небюджетних інституцій; небюджетні заклади держави і місцевого самоврядування; мережа небюджетних інституцій; наглядова рада в небюджетних установах; нефінансова корпорація чи квазікорпорація; правовий режим майна небюджетних інституцій.

Постановка проблеми. Органи державної влади і місцевого самоврядування мають визначені законодавством компетенції щодо приватних інституційних одиниць в межах певної території. Водночас до небюджетних інституційних одиниць безпосередньо підконтрольних публічним органам влади належать заклади (підприємства, організації), утворені в установленому порядку органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим чи органами місцевого самоврядування та уповноважені на отримання державних коштів, взяття зобов'язань і здійснення платежів, у тому числі державні, казенні, комунальні підприємства, а також господарські товариства, у статутному капіталі яких державна або комунальна частка акцій (часток, паїв) перевищує 50 %, їх дочірні підприємства, а також підприємства, господарські товариства, у статутному капіталі яких більше 50 % належить державним, у тому числі казенним, комунальним підприємствам та господарським товариствам, у статутному капіталі яких державна або комунальна частка акцій (часток, паїв) перевищує 50 %, об'єднання таких підприємств (господарських товариств). Зазначені небюджетні інституції держави і місцевого самоврядування мають нечіткий поділ на структурні групи, а їхні ознаки інституційної одиниці чітко не визначені в основоположних документах, що породжує непрозорі відносини у суспільстві.

Держава виконує свої компетенції як безпосередньо через систему органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим і місцевого само-

врядування¹, так і через належні їм небюджетні інституції (заклади), що діють на основі державної або комунальної власності. Юридичні особи, створені державою, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами, не відповідають за зобов'язання відповідно держави, Автономної Республіки Крим, територіальних громад. Держава не відповідає за зобов'язання Автономної Республіки Крим і територіальних громад. Автономна Республіка Крим не відповідає за зобов'язання держави і територіальних громад. Територіальна громада не відповідає за зобов'язання держави, Автономної Республіки Крим та інших територіальних громад. Зокрема небюджетні інституції, які є у власності територіальної громади, переважно проводять діяльність не в інтересах свого власника, а власник (територіальна громада) не управляє своєю власністю.

Аналіз останніх джерел. Загальні проблеми діяльності небюджетних інституцій держави і місцевого самоврядування та, зокрема, оцінки їх ефективності аналізували у своїх роботах вітчизняні вчені Длугопольський О. В., Жаліло Я. А., Карлін М. І., Кравчук О. М., Лещук В. П., Луніна І. О., Львовичкін С. В., Мандриковський М. М., Молдован О. О., Опарін В. М., Орлюк О. П., Павлюк К. В., Федосов В. М., Шевченко О. В. та інші [1—10]. Незважаючи на значний доробок, вітчизняна наука та практика ще не набула європейської цивілізованості з досвіду формування небюджетних інституцій держави й місцевого самоврядування та функціонування державного сектору економіки. Таким чином, нерозв'язаність і суперечності в устрої небюджетних інституцій держави й місцевого самоврядування як мережевого, так і не мережевого типу зумовили необхідність подальшого дослідження цієї проблематики.

Метою даного дослідження є структуризація і класифікація основоположних засад небюджетних інституцій держави й місцевого самоврядування та напрями розвитку їх устрою в сучасних умовах.

Викладення основного матеріалу. Під господарською діяльністю розуміють діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність держави поділяється на:

1) комерційну господарську діяльність (підприємництво держави), що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Зокрема здійснюється суб'єктами господарювання державної власності у видах діяльності, в яких забороняється недержавне підприємництво, наприклад діяльність пов'язана з: обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів; видобуванням бурштину; охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності; проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз; розробленням, випробуванням, виробництвом та експлуатацією ракетноносіїв (державні підприємства); виробництвом абсолютованого технічного спирту та етилтрет-бутилового ефіру (державні спиртові заводи);

2) некомерційну господарську діяльність (непідприємництво держави), що може здійснюватись некомерційними організаціями держави для досягнення еконо-

¹ У попередній статті (Бюджетні заклади держави: природа і напрями розвитку // *Фінанси, облік і аудит: Збірник наукових праць*. — Вип. 13 / Відп. ред. А. М. Мороз. — К.: КНЕУ, 2009. — С. 75—87) автором було розглянуто сутність, функції, форми і ознаки бюджетних закладів держави, а також їхню природу і напрями розвитку.

мічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. Оскільки некомерційні організації різняться значною розмаїтістю щодо своїх засновників і функцій, тому необхідно провести межу між ринковими та неринковими організаціями.

До ринкових некомерційних організацій належать організації, які надають товари та послуги за економічно значущими цінами, тобто за ціною, яка дає змогу вплинути на рівень попиту. З іншого боку, статус некомерційних організацій уможливорює мати додаткові кошти у вигляді добровільних пожертвувань приватних осіб, корпорацій або органів державного управління, за рахунок яких вони можуть одержати активи, що приносять значні доходи від власності. У складі ринкових некомерційних організацій переважають організації, які обслуговують підприємства і можуть займатися рекламною діяльністю в інтересах будь-якої групи, надавати консультаційні послуги тощо. Більшість з них утворюються асоціаціями підприємців, в інтересах яких ведеться їхня діяльність. До них належать торговельні палати, сільськогосподарські, виробничі та торговельні асоціації, організації підприємців, науково-дослідні інститути, лабораторії та інші організації. Такі некомерційні організації переважно утримуються за рахунок членських внесків, що сплачують працівники підприємств, які вони обслуговують.

До неринкових некомерційних організацій належать організації, які надають основну частину товарів і послуг безплатно або за цінами, які не мають економічного значення. Головним джерелом покриття витрат для них є кошти державного чи місцевого бюджету, регулярні внески їхніх членів, пожертвування, інші трансферти, а також доходи від власності. Неринкові некомерційні організації можуть створюватися органами державного управління для: досягнення соціальних цілей; надання культурних, освітніх, наукових та управлінських послуг приватним особам або корпораціям; охорони здоров'я громадян, розвитку фізкультури та спорту; задоволення духовних та інших потреб громадян; захисту прав і законних інтересів громадян, надання юридичної допомоги; інших суспільно-корисних цілей.

У складі неринкових некомерційних організацій виокремлюють такі групи:

— некомерційні організації, які контролюються і в основному утримуються органами державного управління чи місцевого самоврядування;

— некомерційні організації, які обслуговують домогосподарства. Їх визначають як сукупність усіх некомерційних організацій-резидентів за винятком: некомерційних організацій, які є ринковими виробниками; неринкових некомерційних організацій, які контролюються і в основному утримуються органами державного управління. Виділяють такі типи некомерційних організацій, які обслуговують домогосподарства: політичні партії та інші громадські організації; благодійні організації і фонди; соціально-культурні підрозділи нефінансових і фінансових корпорацій. Останні надають послуги в галузі освіти, охорони здоров'я, культури та відпочинку своїм працівникам і членам їхніх сімей безплатно або за зниженими цінами за рахунок відрахувань від прибутку підприємств. До цих підрозділів не належать бюджетні заклади, які відносяться до сектору загального державного управління.

Небюджетні інституції держави можна поділити на дві групи:

❖ *перша група* — небюджетні комерційні заклади, що функціонують за правилами ринку, зайняті державним підприємництвом і націлені на високі виробничі та соціальні результати;

❖ *друга група* — небюджетні некомерційні заклади держави, що забезпечують непідприємницькі специфічні інтереси суспільства, виконують додаткові суспільні завдання, які реалізують незалежно від економічної ефективності. Ці суб'єкти господарювання (небюджетні заклади), які не мають статусу бюджетного закладу, можуть бути тільки одержувачами бюджетних коштів. Їх уповноважує розпорядник бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та надає на їх виконання кошти бюджету. Одержувачі витрачають бюджетні кошти відповідно до плану їх використання.

Небюджетні інституції можуть отримувати бюджетні кошти на програмні видатки виключно через бюджетні заклади, які є відповідальними виконавцями в системі розпорядників бюджетних коштів відповідних бюджетних програм. Забороняється планувати та здійснювати видатки з бюджету безпосередньо небюджетним закладам минаючи відповідальних виконавців. Відповідальними виконавцями у системі розпорядника бюджетних коштів можуть бути виключно бюджетні заклади, які є юридичною особою та мають свій бухгалтерський баланс.

Небюджетна інституція може мати такі організаційно-правові форми як підприємство (нефінансова корпорація чи квазікорпорація), небюджетна установа або небюджетна організація. Небюджетна установа (організація) є некомерційні юридичні особи, які, з правової точки зору, не є органами управління, але вважаються, що вони виконуючи певну делеговану функцію органу державної влади або місцевого самоврядування проводять державну політику і фактично є частиною цього органу. Некомерційні організації створюються, як правило, для проведення наукових досліджень, розробки державних стандартів і нормативів та здійснення контролю за їхнім дотриманням у різних галузях. До таких некомерційних організацій можуть належати, наприклад, галузеві науково-дослідницькі організації, які контролюються й переважно фінансуються органами державного управління.

До державних нефінансових підприємств відносять підприємства (корпорації та квазікорпорації), які є резидентами й контролюються органами державного управління. Органи державної влади і місцевого самоврядування можуть одержати можливість щодо здійснення контролю за підприємством шляхом:

— придбання контрольного пакету акцій, які надають право голосу, чи встановлення інших форм контролю за більш ніж половиною голосів акціонерів;

— прийняття спеціального законодавства, наказу чи положення, що надає органам державного управління право визначати політику підприємства (корпорації) чи призначати її директора. Для здійснення контролю органи державного управління не обов'язково мають володіти акціями, які надають право голосу. Державне підприємство може бути дочірнім підприємством іншої державної корпорації, основна частина голосів якої належить цьому органу, а також квазікорпорацією, яка перебуває у безпосередній власності органів державного управління. Державні та комунальні підприємства можуть бути об'єднані за рішенням власника (уповноваженого органу) у державні (комунальні) господарські об'єднання.

В Україні до державних нефінансових підприємств як інституційних одиниць належать суб'єкти господарювання в таких організаційно-правових формах, як:

— державне підприємство, казенне підприємство, комунальне підприємство та державна акціонерна компанія (товариство);

— відкрите акціонерне товариство, закрите акціонерне товариство, холдингова компанія та дочірнє підприємство, корпоративні права яких належать державі;

— корпорація, консорціум та концерн, які створені на підставі нормативного акту Кабінету Міністрів України або розпорядчих актів органів державної влади.

Також існують небюджетні організації держави, що мають всі характеристики інституційної одиниці, а саме: створені для виконання конкретних функцій, мають пряме джерело доходів і відносну свободу в прийнятті рішень щодо їхнього використання. До них належать державні позабюджетні фонди, які відрізняються від державних цільових бюджетних фондів, доходи і видатки яких є частиною доходів і видатків державного чи місцевого бюджету.

Фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування є державними інституціями, які створюються для здійснення державних програм соціального страхування. До них належать Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Пенсійний фонд здійснює керівництво та управління солідарною системою загально-обов'язкового державного пенсійного страхування, провадить збирання, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії та готує документи для їх виплати, забезпечує своєчасне і в повному обсязі фінансування та виплату пенсій, допомоги на поховання, інших соціальних виплат, які здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду, контролює цільове використання коштів.

Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності є органом, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, провадить збір і акумуляцію страхових внесків та інших коштів, призначених для фінансування матеріального забезпечення та надання соціальних послуг, а також здійснює контроль за використанням цих коштів.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань забезпечує фінансування заходів, передбачених національною, галузевими, регіональними програмами поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища, планами наукових досліджень з охорони та медицини праці, навчання і підвищення кваліфікації відповідних спеціалістів з питань охорони праці, організації проектування і виробництва засобів індивідуального та колективного захисту працюючих, а також інших профілактичних заходів відповідно до завдань цього виду соціального страхування.

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття забезпечує управління цим видом страхування, збір та акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, виплати матеріального забезпечення та надання соціальних послуг, здійснення інших функцій.

Небюджетні інституції держави як суб'єкти господарювання є інституційними одиницями в Україні. Інституційна одиниця є господарською одиницею-резидентом здатним від свого імені володіти активами, приймати на себе фінансові та інші зобов'язання, здійснювати господарську діяльність та економічні операції з іншими інституційними господарськими одиницями, за яку вона сама несе пряму відповідальність і відповідає перед законом. Резидентом є також інститу-

ційна одиниця, що тимчасово знаходиться на території іншої країни та проводить діяльність в інтересах своєї країни. До них також входять територіальні анклавні, які розташовані на території інших країн (території посольств, консульств, військових баз, наукових станцій). Небюджетні інституції держави мають такі класифікаційні ознаки (табл. 1).

Таблиця 1

**КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ НЕБЮДЖЕТНИХ
ІНСТИТУЦІЙ ДЕРЖАВИ**

Найменування ознаки інституції	Організаційно-правова форма небюджетної інституції держави		
	комерційне підприємство (нефінансова корпорація чи квазікорпорація)	небюджетна організація, некомерційне підприємство, казенне підприємство	небюджетна установа (організація)
Форма власності	державна чи комунальна	державна чи комунальна	державна чи комунальна
Правовий статус	юридична особа публічного права	юридична особа публічного права	переважно як відокремлений підрозділ (структурна одиниця)
Правоздатність	діє на основі статуту, має відокремлене майно, самостійний баланс	діє на основі статуту, має відокремлене майно, самостійний баланс	діє на основі положення, має відокремлене майно, безбалансова чи балансова
Правовий режим майна	господарське відання майном	оперативне управління майном	оперативне використання майна
Форми реалізації права власності	володіння, користування і розпорядження	розпорядження і користування	користування
Господарські компетенції	господарськовиробничі	господарськовиробничі	внутрішньогосподарські
Правосуб'єктність	комерційний господарський	некомерційний господарський	некомерційний господарський
Результат діяльності	прибутковий	неприбутковий	неприбутковий
Тип діяльності	підприємницький	непідприємницький	непідприємницький
Характер діяльності	виробничий господарський	виробничий господарський	виробничий господарський

Підприємства можуть створюватись компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності. Залежно від форми власності виокремлюють: комунальне підприємство, яке діє на основі комунальної власності територіальної громади; державне підприємство, яке діє на основі державної власності; підприємство, засноване на змішаній власності, яке діє на основі об'єднання майна різних форм власності. Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу в Україні діють підприємства унітарні (квазікорпорації) та корпоративні. Унітарне підприємство (квазікорпорація) створюється одним засновником, який надає необхідне для того майно, формує статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання організації та ліквідації квазікорпорації.

Квазікорпораціями є підприємства державні і комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності одного засновника. Корпорація як підприємство утворюється двома чи більше засновниками за їх спільною угодою, діє на основі об'єднання

майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління на основі корпоративних прав, у тому числі через створені ними органи, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків корпорації.

Майно державної квазікорпорації перебуває у державній власності і закріплюється за таким підприємством на праві господарського відання чи праві оперативного управління. Державна квазікорпорація не несе відповідальності за зобов'язаннями власника і органу влади, до сфери управління якого воно входить. Органом управління державної квазікорпорації є керівник підприємства, який призначається органом, до сфери управління якого входить підприємство, і є підзвітним цьому органу.

Державні квазікорпорації діють як державні комерційні підприємства або казенні підприємства. Державне комерційне підприємство є суб'єктом підприємницької діяльності, діє на основі статуту, має статутний капітал і несе відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві господарського відання майном. Держава та орган, до сфери управління якого входить державне комерційне підприємство, не несуть відповідальності за його зобов'язаннями, крім випадків передбачених законами. Казенні підприємства є юридичною особою і створюються у галузях, в яких: законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам; основним (понад 50 %) споживачем продукції (робіт, послуг) виступає держава; за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів; переважаючим (понад 50 %) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), що не завжди прибутковий; приватизацію майнових комплексів державних підприємств заборонено законом.

Казенне підприємство створюється за рішенням Кабінету Міністрів України. У рішенні про створення казенного підприємства визначаються обсяг і характер основної діяльності підприємства, а також орган, до сфери управління якого входить підприємство, що створюється. Орган, до сфери управління якого входить казенне підприємство, затверджує статут підприємства, призначає його керівника, дає дозвіл на здійснення казенним підприємством господарської діяльності, де визначає види продукції (робіт, послуг), замовлення на її виробництво та реалізацію. Казенне підприємство самостійно організовує виробництво продукції (робіт, послуг) і реалізує її за цінами (тарифами), що визначаються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, якщо інше не передбачено законом.

Майно казенного підприємства закріплюється за ним на праві оперативного управління в обсязі, зазначеному в статуті підприємства. Орган, до сфери управління якого входить казенне підприємство, здійснює контроль за використанням та збереженням належного підприємству майна, і має право вилучити у казенного підприємства майно, яке не використовується або використовується не за призначенням, та розпорядитися ним у межах своїх повноважень. Казенне підприємство не має права відчужувати або іншим способом розпоряджатися закріпленим за ним майном, що належить до основних капіталів, без попередньої згоди органу, до сфери управління якого воно входить.

Казенне підприємство одержує кредити для виконання статутних завдань під гарантію органу, до сфери управління якого входить підприємство. Казенне підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями лише коштами, що перебувають у його розпорядженні. У разі недостатності зазначених коштів держава, в особі ор-

гану, до сфери управління якого входить підприємство, несе повну субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями казенного підприємства. Порядок розподілу та використання прибутку казенного підприємства визначається його статутом.

Державна квазікорпорація може бути перетворена у корпорацію. Державне комерційне підприємство зобов'язане приймати та виконувати доведені до нього в установленому порядку державні замовлення і державні завдання, а також враховувати їх при формуванні виробничої програми, визначенні перспектив свого розвитку та виборі контрагентів. Державне комерційне підприємство не має права безоплатно передавати належне йому майно іншим юридичним особам чи громадянам, крім випадків, передбачених законом. Відчужувати, віддавати в заставу майнові об'єкти, що належать до основних капіталів, здавати в оренду цілісні майнові комплекси структурних одиниць і підрозділів державне комерційне підприємство має право лише за попередньою згодою органу, до сфери управління якого воно входить, переважно на конкурентних засадах. Кошти, одержані від продажу майнових об'єктів, що належать до основних капіталів державного комерційного підприємства, спрямовуються на інвестування виробничої діяльності цього підприємства.

Комунальна квазікорпорація утворюється компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності і входить до сфери його управління. Орган, до сфери управління якого входить комунальна квазікорпорація, є представником власника — відповідної територіальної громади і виконує його функції у межах, визначених законодавством. Майно комунальної квазікорпорації перебуває у комунальній власності і закріплюється за таким підприємством на праві господарського відання (комунальне комерційне підприємство) або на праві оперативного управління (комунальне некомерційне підприємство). Мінімальний розмір статутного капіталу комунальної квазікорпорації встановлюється відповідною місцевою радою.

Комунальна квазікорпорація не несе відповідальності за зобов'язаннями власника (відповідної територіальної громади) та органу місцевого самоврядування, до сфери управління якого належить. Квазікорпорацію очолює керівник, що призначається органом, до сфери управління якого входить підприємство, і є йому підзвітним. Особливості господарської діяльності комунальних квазікорпорацій встановлені як до діяльності державних комерційних або казенних підприємств, а також інших вимог, передбачених законом.

Процес управління господарською діяльністю у державному або комунальному секторі економіки здійснюється через систему організаційно-господарських повноважень державних органів чи територіальних громад та органів місцевого самоврядування до підпорядкованих небюджетних закладів, які здійснюють свою діяльність на основі права господарського відання або права оперативного управління. Власник або компетентний бюджетний орган визначає також правовий статус і режим майна небюджетних інституцій (табл. 2).

Держава відповідає за своїми зобов'язаннями своїм майном, крім майна, на яке відповідно до закону не може бути звернено стягнення. Територіальні громади відповідають за своїми зобов'язаннями своїм майном, крім майна, на яке відповідно до закону не може бути звернено стягнення. Держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади не відповідають за зобов'язаннями створених ними юридичних осіб, крім випадків, встановлених законом. До державного майна у сфері господарювання належать цілісні майнові комплекси державних підприємств або їх структурних підрозділів, нерухоме майно, інше окреме індивідуально

визначене майно державних підприємств, акції (частки, паї) держави у майні суб'єктів господарювання різних форм власності, а також майно, закріплене за державними установами і організаціями з метою здійснення необхідної господарської діяльності, та майно, передане в безоплатне користування самоврядним установам і організаціям або в оренду для використання його у господарській діяльності.

Таблиця 2

**ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
МАЙНА НЕБЮДЖЕТНИХ ІНСТИТУЦІЙ**

Форма правового режиму майна	Характеристика правового режиму майна небюджетного закладу
Право господарського відання	Речове право небюджетного комерційного закладу як суб'єкта підприємництва-юридичної особи, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна. Власник майна здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноважений орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства. Також суб'єкт підприємництва має право на захист своїх майнових прав від власника
Право оперативного управління	Речове право небюджетного некомерційного закладу як суб'єкта господарювання-юридичної особи, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у встановлених межах. Власник майна здійснює контроль за використанням і збереженням переданого в оперативне управління майна безпосередньо або через уповноважений орган і має право вилучити надлишкове майно, або майно, що не використовується, чи використовується не за призначенням
Право оперативного використання майна	Суб'єкт господарювання — відокремлений підрозділ (структурна одиниця) небюджетної організації немає статусу юридичної особи і використовує надане йому майно для здійснення господарської діяльності на праві оперативного використання майна. Обсяг його майнових правомочностей і господарська компетенція визначається небюджетної організацією, до складу якої входить зазначений суб'єкт, відповідно до закону

Держава через уповноважені органи державної влади здійснює права власника також щодо об'єктів права власності Українського народу. У разі якщо корпоративні права держави щодо суб'єкта господарювання перевищують: 50 % статутного капіталу, до складу ревізійної комісії, крім представників уповноваженого органу управління, включається представник Державної фінансової інспекції України або Державної податкової служби України. Головою наглядової ради обирається уповноважений представник держави; 25 % статутного капіталу, до складу наглядової ради та ревізійної комісії обов'язково включається уповноважений представник держави.

Кабінет Міністрів України встановлює перелік державного майна, яке безоплатно передається у власність відповідних територіальних громад. Не можуть бути об'єктами передачі з державної у комунальну власність підприємства, що здійснюють діяльність, яку дозволяється здійснювати виключно державним підприємствам, установам і організаціям. Види майна, що може перебувати виключно у державній власності, відчуження якого недержавним суб'єктам господа-

рювання не допускається, а також додаткові обмеження щодо розпорядження окремими видами майна державних підприємств, установ і організацій, визначаються законом.

Суб'єктом банкрутства може бути лише суб'єкт підприємницької діяльності. Не можуть бути визнані банкрутом казенні підприємства, а також відокремлені структурні підрозділи господарської організації. Щодо банкрутства державних і комунальних комерційних підприємств закон передбачає додаткові вимоги та гарантії права власності Українського народу.

Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна. Засновники установи не беруть участі в управлінні нею. В установі обов'язково створюється правління, до якого застосовуються положення ст. 99 Господарського Кодексу України. Установчий акт може передбачати створення також інших органів, визначати порядок формування цих органів та їх склад. Нагляд за діяльністю установи здійснює її наглядова рада. Наглядова рада здійснює нагляд за управлінням майном установи, додержанням мети установи та за її іншою діяльністю відповідно до установчого акта.

Висновки. Сучасний інноваційно-інвестиційний тип розвитку вимагає упорядкувати устрій небюджетних інституцій держави і місцевого самоврядування. Насамперед потрібна чіткість у розмежуванні прав власності і управлінні ними з боку держави та місцевого самоврядування, формуванні власності й зобов'язань територіальних громад, повсюдному формуванні наглядових рад у небюджетних установах і організаціях для підвищення ступеню відкритості та прозорості їх діяльності у суспільстві. Невідкладні проблеми державного сектору економіки вимагають його реформування, передусім:

- ❖ запровадити стратегію управління державним сектором економіки, що має відобразити цілі, завдання та пріоритети держави у різних галузях, сформував ефективний фінансовий механізм управління державними корпоративними правами, досягти раціонального управління об'єктами державної власності. Тому, що економічне зростання ґрунтується на високотехнологічних галузях, від яких залежать динаміка та ефекти зростання в інших сферах економіки і застосування інноваційних управлінських технологій;

- ❖ реструктуризувати окремі непродуктивні галузі небюджетних інституцій держави для створення ефективних господарських структур;

- ❖ вивести з повноважень державних господарських структур регуляторні функції і передати їх до компетенції органів державної влади, відповідальних за стан розвитку певної галузі (зокрема — це стосується залізничного транспорту і портового господарства);

- ❖ виокремити мережу інфраструктурних державних підприємств, модернізувати їх основний капітал шляхом фінансової підтримки;

- ❖ корпоратизувати окремі державні підприємства з метою надання їм більших можливостей для залучення фінансових ресурсів;

- ❖ посилити участь громадськості у формуванні та реалізації політики на усіх рівнях, здійсненні громадського контролю за діяльністю органів публічної влади;

- ❖ надати права трудовому колективу на участь в управлінні небюджетною інституцією держави чи місцевого самоврядування;

❖ приватизувати окремі неефективні державні підприємства, що не є інфраструктурними і стратегічними.

Література

1. *Длугопольський О. В.* Теорія економіки державного сектора: навч. посіб. — К.: Професіонал, 2007. — 592 с.
2. *Карлін М. І.* Державні фінанси розвинутих країн : навч. посібник. — Львів : Новий Світ-2000, 2010. — 480 с.
3. *Кравчук О. М., Лещук В. П.* Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва: Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 504 с.
4. *Луніна І. О.* Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин / НАН України; Інститут економічного прогнозування. — К.: Наукова думка, 2006. — 432 с.
5. *Мандриковський М. М.* Господарське законодавство: Навчальний посібник. — К.: ВД «Професіонал», 2007. — 240 с.
6. *Молдован О. О.* Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ : монографія / О. О. Молдован. — К. : НІСД, 2011. — 380 с.
7. *Орлюк О. П.* Фінансове право : підручник. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — 808 с.
8. *Павлюк К. В.* Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: монографія / К. В. Павлюк. — К.: НДФІ, 2006. — 584 с.
9. Реформи системи державних фінансів України: перші результати та подальші перспективи : аналітична доповідь / [О. О. Молдован, О. В. Шевченко, О. А. Єгорова ; за ред. Я. А. Жаліла] ; Нац. ін-т стратегічних досліджень. — К. : НІСД, 2011. — 88 с.
10. *Федосов В. М., Опарін В.М. і Львовичкін С.В.* Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: Монографія / За наук. ред. В. Федосова. — К.: КНЕУ, 2002. — 387 с.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2013 р.